

ROVARTANI LAPOK

HAVI FOLYÓIRAT

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HASZNOS ÉS KÁRTÉKONY ROVAROKRA

XXVI., 4–6.

1923. IV. 30.

100 éves lepkegyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban.

Ochsenheimer Ferdinánd emlékezete.

Irta: DR. SCHMIDT ANTAL.

OCHSENHEIMER FERDINÁND, a híres rendszerző lepidopterologus halálának 100 éves évfordulója alkalmából illő, hogy mi is megemlékezzünk róla, annyival is inkább, mert a jeles természetbúvár klasszikus lepkegyűjteménye annak idején vétel útján a Magyar Nemzeti Múzeum tulajdonába került s a később megvásárolt TREITSCHKE-féle gyűjteménnyel együtt mintegy alapját képezte mai lepkegyűjteményünknek.

Mielőtt magát az immár több mint 100 éves gyűjteményt és annak sorsát ismertetném, a szorgalmas kutató rövid életrajzára akarok kitérni.

OCHSENHEIMER FERDINÁND Mainzban született 1767 március 17-én. Tanulmányait szülővárosában végezte. Már kora ifjúságában nagy varázserővel hatott reá a tarka színekben pompázó lepkevilág. Az első maradandó impulzust a lepkegyűjtéshez, mint saját maga nem egyszer elmesélte ismerőseinek, az adta meg, hogy deák korában egy szép szürkületi lepkét fogott, a *Macroglossa Oenotherae* (ma *Pterogon Proserpina* PALL.) egy példányát, melyet már akkoriban is mindenki nagy ritkaságnak minősített. Ez a körülmény arra indította, hogy felkutassa ennek a ritka fajnak hernyóját. Fáradozását siker koronázta s ezen a sikeren felbuzdulva, több más ritka és szép lepkefaj tenyésztésével is megpróbálkozott. Későbbi éveiben is kedvenc lepkéje maradt a *M. Oenotherae* és mindig gyermekes öröm fogta el, ha sikerült hernyóját valahol felfedeznie.

Az akadémia elvégzése után 1788-ban philosophiai doktorrá avatták. Később Mainzból Mannheimba került előkelő családhoz nevelőnek. Mannheimban abban az időben Németország legjobb színészei fordultak meg s így a fiatal OCHSENHEIMER-nek bő alkalma nyílt velük és a színművészettel közelebbről megismerkedni. Eleinte megpróbálkozott néhány alkalmi vígjáték megírásával és 27 éves korában már QUANDT színtársulatánál találjuk Beureuthben, ahol kellemes tenorhangja miatt az operánál is foglalkoztatták.

Mint színész, megfordult Németország számos helyén; járt Stargardban, Frankfurt a. O.-ben, 1797-ben Drezdában és Lipcsében. Mindenütt kedvelték és szép sikereket ért el. 1798-ban a túlságos megerőltetés miatt beteg lett és orvosa elrendelte a szabad természetben való huzamosabb tartózkodást. Mi sem természetesebb, hogy sétái közben újból felébredt benne ifjúkori vágya és így újból intenzívebben kezdett lepkegyűjtéssel foglalkozni. Ebben az időben tért vissza TREITSCHKE — ki szintén a színi pályán működött — Svájczból szülővárosába, Lipcsébe. Ott megismerkedett OCHSENHEIMER-rel és ettől az időtől fogva elválaszthatatlan jóbarátok maradtak mindvégig.

OCHSENHEIMER ekkor állt dicsőségének és színművészi sikereinek tetőpontján s maga SCHILLER, a költő is nagy elismeréssel tapsolt OCHSENHEIMER játékanak. Most már egymásután kapta a különböző meghívásokat vendégszereplésre. Valamennyi kortársa mint a legjobb jellemszínészek egyikét emlegette.

De legmaradandóbb érdemei mégsem ezen a téren, hanem a természettudományok terén vannak. Betegsége után csak vendégszereplésre vállalkozott, így jobban kímélhette magát és több időt szentelhetett kedvenc foglalkozásának, a lepkészetnek, több napos kirándulásokat rendezhetett s így értékes megfigyelésein kívül csakhamar igen tekintélyes gyűjteményre is tett szert.

Irodalmi működésre a különben nagyon szerény természetvizsgálót LASPEYRES buzdította, kivel 1802-ben Berlinben ismerkedett meg vendégszereplése alkalmával és később szoros barátság fejlődött ki köztük. LASPEYRES-nek ekkor már több lepkészeti munkája jelent meg. Ő ajánlotta OCHSENHEIMER-nek, hogy sok értékes és új megfigyelést tartalmazó naplóját adja közre. OCHSENHEIMER csakugyan hozzá is fogott a munkához és először a nappali lepkékről feljegyzett értékes megfigyeléseit állította össze. Mikor TREITSCHKE ugyanebben az évben Lipcsébe utazott, már a „Naturgeschichte der Schmetterlinge von Sachsen“ című munkája írása közben találta. Ennek a munkának első kötete 1805-ben meg is jelent és a LINNÉ-féle értelemben vett „*Papiliones*“ csoportot tartalmazta, amely magában foglalta a *Hesperia* genust is.

Azonban saját maga is érezte, hogy munkája nagyon is szűk terre szorítkozott s így a címet kiegészítette azzal, hogy hozzátette „mit Rücksicht auf alle bekannten europaeischen Arten“,

tréfásan jegyezvén meg barátainak, hogy ez körülbelül ugyanazt jelenti, mintha azt írta volna „az én szobám a város összes környezetével egyetemben“. A tervezett II. kötet a kiadójával támadt nézeteltérések miatt meg sem jelent s így szerencsére sokkal nagyobb terjedelmű munkájához foghatott hozzá, melynek címe „Die Schmetterlinge von Europa“ volt. Már 1808-ban meg is jelent az I. kötet és ezt követte nemsokára a II-ik is. Utóbbiban a Sesiákról szóló résznél nagy segítségére volt LASPEYRES személyes útmutatásán kívül annak korábban megjelent „Sesiae Europaeae iconibus et descriptionibus illustratae“ Berol. 1801.“ című vezérfonala. Németország elismeréssel volt működése iránt, 1807-ben a berlini természetvizsgáló társaság s később a wetterai és a hallei is tagjává választotta.

1807-ben Drezdából Bécsbe hívták vendégszereplésre, ahol TREITSCHKE már 1802 óta az udvari operánál mint rendező és költő volt alkalmazva. Hosszas rábeszélés után végre megvalósult TREITSCHKE hő óhaja azzal, hogy OCHSENHEIMER az udvari színházhoz való állandó szerződést elfogadta. Ettől az időtől fogva állandóan együtt voltak s minden gyűjtő útjukat együttesen tették meg.

1810-ben megjelent OCHSENHEIMER művének III. kötete, mely a szövőpillékről (*Bombyces*) szól. Ezután a bagolypillék (*Noctuae*) feldolgozása következett volna, de sajnós, akkor OCHSENHEIMER ereje már mindinkább hanyatlani kezdett, bármennyire igyekezett is betegségét barátai előtt eltitkolni. Nagynehezen éppen csak ennek a csoportnak rendszerbe való foglalásának tervezetét tudta megírni, részletes feldolgozásukat mesterének útmutatása és jegyzetei nyomán már TREITSCHKE írta meg.

Közben a császár megbízásából saját műve alapján rendezte az udvari múzeum anyagának egy részét, amiért jutalmul egy aranytárcát kapott. De sem ez, sem az a hír, hogy a természetvizsgálók moszkvai társasága tagjául választotta, nem bírták már megörvendeztetni.

1822-ben már annyira gyenge volt, hogy egy színelőadás után elájult és ugyanezen évben november 2-án csendben elhunyt.

Híres pillangógyűjteményét 1823. október 23-án özvegyétől a Magyar Nemzeti Múzeum 1300 ezüst forinton vásárolta meg. A gyűjtemény 1351 fajt és 4070 példányt tartalmazott. A múzeumnak ez volt az első tudományos rendszer szerint fölállított gyűjteménye s így igen becses szerzemény volt.

A legelső lepkegyűjtemény ugyanis MÁTRAI GÁBOR följegyzései szerint¹ 1811-ben került a múzeumba, ezt más rovarokkal együtt 1000 forinton fekete bankóban² vásárolták meg STIPSICS FERENCZ esztergomi kanonoktól.

¹ MÁTRAI GÁBOR: A Magyar Nemzeti Múzeum korszakai. Pest, 1868.

² Az 1811. márczius 15-én kelt pénzürtékleszállítási rendelet (devalváció) értelmében a régi fekete bankók értékük $\frac{1}{5}$ -ére szállítottak le (azaz 20 garast érő forint 4 garasra) s így a vétel a múzeum számára előnyös volt.

Ez képezte egyúttal a M. Nemzeti Múzeum *állatgyűjteményének* kezdetét is, mert hiszen a múzeum eredetileg csupán könyvtár volt és voltaképen 1808-ban alakult múzeummá a három természetrajzi osztály fölállításával.

Ugyancsak 1821-ből van egy latin nyelven írt leltári följegyzésünk, mely 1876 rovarról tesz említést; ezen följegyzésből megtudjuk, hogy múzeumunk akkori lepkekészlete 1613 európai és 50 exotikus lepkéből, valamint 55 hernyóból és bábból állott és minden egyes lepke zárt üvegskatulyában volt elhelyezve. „*Insecta memorata omnia in totidem custulis e vitro confertis asservantur.*“¹ De az iratra egy későbbi, 1838-ból származó megjegyzés van vezetve „*Hae insecta omnia desunt*“ („Mindeme rovarok hiányoznak“), mert az 1838-ig a Nemzeti Múzeumba került lepkék az OCHSENHEIMER-féle gyűjtemény nagy részével együtt az 1838-iki budapesti nagy árvíz alkalmával elpusztultak.

Ennek a nagy katasztrófának idejében tudniillik, amelynek sok emberélet is áldozatul esett, a Nemzeti Múzeumnak még nem volt külön épülete; az új épületnek még alig volt az alapja lerakva, a gyűjtemények pedig a Múzeum környékén levő apró, rozzant házakban voltak elhelyezve. „Az 1838. mart. 14-ke nagy zavart okozott intézetünkben, s azt tetemes veszélylyel fenyegette“, írja MÁTRAI. „Ugyanis e napon tódult be a Múzeum helyiségeibe a kiáradt Duna vize.“

Hogy fogalmat alkossunk e katasztrófa nagyságáról, legyen szabad egykorú eredeti följegyzések alapján röviden megemlékezni annak lefolyásáról.

Ez az óriási szerencsétlenség nem egészen váratlanul sújtotta Pest-Buda lakosait, mert már 1837-ben igen szigorú tél volt és novemberben hihetetlen mennyiségű hó és jégtömegek halmozódtak fel a Dunán és a partok mentén. A fenyegető veszélynek főként Pestről való elhárítására újabb biztosító töltést építettek, a dunamenti házakat csónakokkal látták el.

Hogy az áradás ilyen óriási méreteket öltött, annak a nagyobb hőtömegeken kívül az volt a főoka, hogy a jégpáncél a Duna felsőbb szakaszaiban csaknem mindenütt előbb került mozgásba, mint az alsóbb szakaszokban. Így Linznél a jég egy héttel korábban indult meg, mint Bécsnél s így tovább.

Pesten március 9-én kezdett megrepedni a Duna hatalmas jégpáncélja és az áradat csakhamar 20 láb magasságra emelkedett. Mindenki örült, hogy ez a magas vízállás minden különösebb baj nélkül fogja a Bécs és Pozsony felől jövő hó és jégtömegeket elszállítani, de sajnos, nem így történt, mert Visegrád hegy-szorosaiban a jégtáblák toronymagasságnyira halmozódtak fel s a

¹ Jelenleg is őriz még a Nemzeti Múzeum eredeti állapotában egy ily módon üvegskatulyákban elhelyezett gyűjteményt, KOY TÓBIÁS gyűjteményét. KOY TÓBIÁS (1757—1829.) a magyar rovartanak, különösen pedig a magyar lepkészetnek alapját vetette meg.

medréről kilépő folyam sebes árja Párkány községet hirtelen elárasztotta, úgyhogy a jégtömbök az egész falut elsöpörték. Esztergom, Visegrád és Nagymaros elpusztítása után Váczott is 300 házat ragadott magával a folyam, míg Pest-Budán megakadt a nagy jégtorlasz. A víz március 12-én oly gyorsan emelkedett, hogy 1—2 óra alatt teljesen elöntötte a budai részeket (Víziváros, Tabán, Óbuda), úgyhogy a megrémült lakosok, kik eleinte a házak emeleteire, padlásaira húzódtak fel, csakhamar kénytelenek voltak kötelek és létrák segítségével menekülni, mert a közeledő jégalmazok a mélyebben fekvő házakat tömegesen söpörték el.

Másnap úgy látszott, hogy a megindult jégáradat csendesen el fog vonulni, amikor azonban újabb csalódás érte az embereket, mert a jégár a Duna mindkét partján felhalmozódott jégtömböknek neki menve, újból megakadt. Most már az áradás a pesti oldal felé vette útját.

A vízár a mind magasabbra emelkedő jégpáncéllal már az éjjeli órákban áttörte a védőtöltést, melynél a legnagyobb erőfeszítéssel dolgozott a lakosság. Irtózatos látvány volt, amint a víz a több arasz átmérőjű jégtáblákkal az alacsonyabb helyeken épült házak ormát is túlhaladva, oly elementáris erővel hömpölygött a Dorottya-utcán végig a Ferenciek elővárosába és a Soroksári-utcáig elöntött mindent. Az apró házak lakóinak alig maradt annyi idejük, hogy puszta életüket megmentésük. Ekkor tódult be a Múzeum helyiségeibe is a víz. Valamennyi pékműhely víz alá került¹ és nagy kenyérség állott elő. Sok emberélet is áldozatul esett, főleg a Józsefvárosban. 3000-nél több ház összeomlott s a többiek is alá voltak mosva, úgyhogy az emberek félelmükben ott hagyva lakásaikat, a magasabb helyekre vonultak s inkább a szabad ég alatt ütötték fel tanyájukat. Ezrével gyűltek össze a hajléktalanok a Gellért-hegyen és szivettépő látvány volt, amint egy darab kenyéren civódtak.

A veszedelem csak március 17-én múlt el, amikor a jégár megindult az alsóbb szakaszokon, így Promontornál is és a víz visszahúzódott a csaknem egészen elárasztott fővárosból.

A múzeum természetrajzi gyűjteményei, amelyek 1813-ig a Nagy Seminariumban voltak elhelyezve, 1813-ban vitettek át a gróf BATHYÁNY ANTAL telkén levő épületekbe s az azt környező apró, rozzant házakba s így az árvíz nem csekély veszéllyel fenyegette azokat.

„A múzeum igazgatójának, HORVÁT ISTVÁN-nak gondoskodása és a rögtöni segély alkalmazása folytán a mélyen feküdt tárgyaknak részint magasabb polczokra rakatása, részint az I. em. szobákba fölvitele következtében az árvíz azonban igen csekély kárt volt képes okozni“ írja MÁTRAI.

Az új múzeumnak ekkor még csak a fundamentuma volt

¹ Ebben az időben a pékműhelyek mind egy utcában voltak.

lerakva s ezt az árvíz magassága miatt később magasabbra is emelték mint tervezve volt.

A lepkegyűjtemények elhelyezéséről és azoknak az árvíz alkalmával történt mentéséről nem találtam adatokat. De ha magasabb polcokra rakták is a gyűjteményeket, melyeknek legnagyobb részét csak hónapok múlva hordták át a Ludoviceum épületébe, a nedves helyiségekben tartott, esetleg még megmentett túlkényes lepkegyűjteménynek, valószínűleg a penész következtében mégis el kellett pusztulnia.

De térjünk vissza az OCHSENHEIMER-féle gyűjteményhez; ennek főértéke — mint említettem — abban rejlett, hogy már bizonyos határozott rendszer szerint volt felállítva, amely lényegesen megkönnyítette a meghatározást. OCHSENHEIMER ugyanis megkísérelte, hogy WERTH előmunkálatai alapján új rendszert alkosson s ezt abban az időben Németországban mindenütt el is fogadták. Lássuk, hogy miben is állott ez a rendszer.

Tudjuk, hogy a lepkékkel a szisztematikusok különben is legkevésbé foglalkoztak. OCHSENHEIMER előtt tisztán külön morfológiai bélyegek alapján történt az osztályozás.

Igy LINNÉ és követői a csápokat vették főosztási alapul, miért is a rendszer nemcsak hézagos volt, hanem csakhamar nagyobb zavarokat idézett elő. FABRICIUS rendszerében a csápok mellett a szájrészeket is figyelembe vette. De így sem ért cél, mivel a szájrészek a lepkéknél nagyon egyszerűek és többnyire megegyezők. Rendszere nélkülözi a tökéletességet és határozottságot.

A két rendszer egyesítését CUVIER kísérelte meg. De később, midőn a különböző vidékeken eszközölt gyűjtések révén az anyag mindinkább szaporodott, továbbá a rokon fajok nagy hasonlósága, a varietások, geográfiai fajták s klimatikus változatok miatt, a tisztán morfológiai alapon való osztályozás lehetetlenné vált. Kitűnt ugyanis, hogy a morfológiai bélyegek nagy megegyezése nem nyújt elég bizonyítékot az egyes egyének faji összetartozására.

Ekkor lépett előtérbe a biológiai irány. Ennek az iránynak egyik úttörője OCHSENHEIMER. Ő csakhamar átlátta, hogy az eddigi hiányos rendszerek helyett olyan újabb, tökéletesebb rendszerre volna szükség, amely nem a véletlenül alapszik, sem nem önkényes, hanem állandó, mindent felölelő és épúgy szolgálná a természetes mind a mesterséges rendszer céljait. De hol van ez a rendszer? OCHSENHEIMER megadja erre a feleletet művének bevezető részében, amikor a következőket írja:

A rovarok s így a lepkék fejlődésénél is a *természet maga* mutatta meg az utat, amely fáradságos ugyan, de mégis egész biztosan célhoz vezet, mert bármily változatos legyen is a természet productumaiban, ép oly egyszerűek a törvények, amelyek szerint azokat létrehozza.

„Insekten, welche eine gleiche Verwandlungsgeschichte haben, kommen auch in der äusseren Gestalt überein und setzen eine

Verwandschaft ihrer inneren Organisation voraus.“ Ez a tétel röviden így fejezhető ki, hogy azonos fejlődésen, átalakuláson keresztül menő rovarok külső alakjukra is kell, hogy azonosak legyenek.

A lepkék átalakulásánál a hernyók alakjára utal, mint jól felhasználható felosztási alapra. „Die Form, welche durch die verschiedenen Entwicklungsstufen bestimmt wird, gibt einen Eintheilungsgrund welcher unserer Erkenntniss am nächsten liegt und bey konsequenten Verfahren niemals trügt.“

Rendszerének kiépítését illetőleg azt írja a továbbiakban, hogy ha már minden kétes esetben, ahol nincs megkülönböztető bélyeg, végül mégis csak a hernyók megismeréséhez kell fordulnunk amely már a felületes szemlélőnek is mindjárt bizonyítékot nyújt. Miért ne lehetne mindjárt a lepkék felosztásánál is innen indulni ki, különösen ha a megbízható tapasztalat kétségtelenül igazolja, hogy rokon lepkék egész átalakulásukban is hasonlóságot tüntetnek fel.

Az ilyen metamorphosisra épített rendszer nagyon fáradságos ugyan, mert minden egyes rovar fejlődésének pontos ismeretét föltételezi és így a szisztematikus rákényszerül, hogy maga is tegyen megfigyeléseket s a főszűlyt ne az imago, a kifejlett rovar szemléletére fordítsa, hanem a biológiára, amely már amazt is természetszerűleg magában foglalja.

OCHSENHEIMER tudatában volt annak, hogy ez okoknál fogva tökéletes általános rendszer föllállítása majd csak a későbbi időkben lesz lehetséges. Addig pedig szerinte az a természetbúvárok feladata, hogy tovább kutassanak, részletes adatokat gyűjtsenek, mert ezzel fogják majd a tudomány tökéletesítésére egy későbbi jó rendszernek útját egyengetni.

Az adatgyűjtés emez igen megbecsülendő és fontos munkájához nagyban hozzájárult abban az időben SCHIFFERMÜLLER és DENIS, akikről OCHSENHEIMER a legteljesebb elismerés hangján nyilatkozik. Ők adták ki az úgynevezett „Wiener Verzeichniss“-t¹ E jegyzékben, mely főleg a Németországban előforduló lepkék nagy részére terjedt ki, már önállóan csoportosították az egyes fajokat és nemeket s rendszerükben már, ha a külső morfológiai bélyegek elégteleneknek bizonyultak, tekintetbe vették a fejlődés első állapotát is. A megadott kriteriumok határozottsága és a rokon fajok éles látókörre valló szerencsés csoportosítása révén kiérdemelték az utókor elismerését és háláját.

Az ő rendszerüket vette alapul OCHSENHEIMER is, de kellő kritikát gyakorolt, tekintetbe vette a rendszerükről elhangzott bírálatokat és az azt illető helyreigazításokat, továbbá egyesítette eme rendszerrel mindazt, amit más szerzőknél mint használhatót és célszerűt talált.

¹ DENIS und SCHIFFERMÜLLER: Entwurf eines systematischen Verzeichnisses. Wien, 1776.

Főtörekvése azonban odairányúlt, hogy az előző rendszereket ne borítsa fel teljesen és csak az okvetlen szükséges esetekben hozzon be célszerű változtatásokat. Ugyanis az volt a meggyőződése, hogy ha csak egy kontinens lepkéit tartva szem előtt, úgy sem lehet azokat tökéletes természetes rendszerbe foglalni. Elegendő tehát szerinte az áttekinthető csoportosítás. Ezt a munkáját meg is kezdette a nappali lepkék hatalmas seregével, amelyet már rég több nemre óhajtottak felosztani és minden családot nemnek tekintve, föl is dolgozta azokat.

Meg kell jegyezni, hogy ebben az időben a család és a nem fogalma még nem volt pontosan megállapítva. Ezt csak később LATREILLE tette meg, aki a lepkék felosztásánál még a báb alakját is figyelemre méltatta.

OCHSENHEIMER idejében már közkézen forgott HÜBNER munkája, mely az eddig ismert európai fajoknak csaknem tökéletes felsorolását tartalmazta sajátkezűleg festett gyönyörű ábrákkal. Ez a munka az addig megjelent műveket tökéletességben messze felülmúlta, egyedüli fogyatékosága, hogy rövid szövege nem volt kielégítő. OCHSENHEIMER szerint azonban még egy nagy hibája volt, t. i. az, hogy HÜBNER szükség nélkül új neveket hozott be, amelyek a synonymikában uralkodó zavarokat csak növelték s e zavarokat még gyönyörű ábráinak sorozata sem volt képes kiküszöbölni.

OCHSENHEIMER munkáinak jegyzéke a következő:

1. Die Schmetterlinge Sachsens, mit Rücksicht auf alle bekannten europäische Arten. Theil 1. Falter oder Tagschmetterlinge. Dresden u. Leipzig, Gerlach, 1805, pg. 493.
2. Die Schmetterlinge von Europa. Leipzig, Er. Fleischer.
Bd. 1. Abth. 1, 2. 1807—1808. Falter oder Tagschmetterlinge. pg. 223, pg. 240 & 30.
Bd. 2. 1808. Schwärmer. pg. 256 & 24.
Bd. 3. 1810. Nachtschmetterlinge. pg. 360 & 8.
Bd. 4. 1816. Nachträge zu Bd. 1—3. pg. 223 & 10.
(Ezt a munkát TREITSCHKE folytatta.)
3. Bemerkungen über Meissners Verzeichniss der Schweizerischen Schmetterlinge. (Meissner naturw. Anzeiger, IV, 1821, p. 15—16.)

Legnagyobb műve volt „Die Schmetterlinge von Europa“ című könyve, amelyet csak az I—V. kötetig írt meg, mert a befejezésében 1822-ben bekövetkezett halála akadályozta meg. Az 1808-ban megjelent I. kötet magában foglalja a „Nappali lepkék“-et és voltaképen nem más, mint előző munkájának, a „Die Schmetterlinge von Sachsen“ javított és bővített kiadása. Új fajokat is írt le benne HOFFMANSEGG gróf közlései alapján Portugáliából, Franciaország déli részéből és Oroszországból, valamint a híres GERNING-féle gyűjteményben (Frankfurt) látott egyes fajokat.

Még ugyanebben az évben megjelent a II. kötet, melyben a LINNÉ értelmében vett szürkületi lepkék „Sphinges“ csoportját dolgozta fel. Két főcsoportot különböztet meg: az úgynevezett valódi zúgó pilléket, *Sph. legitimae* LINN. és 2. a nem valódi zúgó pilléket, *Sph. adscitae* LINN. Az első csoport keretében, minthogy ebbe aránylag csekély számú európai faj tartozik, nem sok alkalma nyílt új felfedezésekre, de viszont a fajok metamorphosisára vonatkozólag igen sok értékes adatot közölt többnyire saját tapasztalatai alapján. A nem valódi zúgó pillék: a Zygaenák és Sesiák OCHSENHEIMER-től származó leírásai tökéletességben messze felülmúlják az összes eddig megjelenteket.

Az 1810-ben megjelent III. kötet a szövő pilléket (*Bombyces* LINN.) tárgyalja. Ezeknél kísérelte meg először OCHSENHEIMER a különböző kategóriákat nemekbe foglalni s ez olyan jól sikerült neki, hogy rendszerét úgy Németországban, mint más országokban általánosan elfogadták. A „*Psychidae*“-k — melyeknek hernyói magukszötte tokban töltik életüket — éleselméjű feldolgozása magában véve is elegendő, hogy nevét az utókor hálás elismeréssel emlegesse.

A IV. kötet munkájából — amint már említettem — TREITSCHKE derekasán kivette a részét, minthogy a gyengélkedő OCHSENHEIMER-rel megállapodtak, hogy a még hátralevő anyagot együtt fogják feldolgozni. OCHSENHEIMER a rendszer tervének kidolgozásán kívül már csak a tágabb értelemben vett *Acronycta*-nem egy részét tudta megírni. A IV. kötetrel együtt 1816-ban egy függelék is jelent meg az előző három kötethez. Ebben a függelékben az előbbi kötetekben tárgyalt lepkecsoportokat is igyekezett nemekbe foglalni az egyes fajok jellegzetes megkülönböztető bélyegei alapján.

A megkezdett nagy művet kortársa, TREITSCHKE FRIEDRICH folytatta, kit 25 évi igaz benső barátság fűzött OCHSENHEIMER-hez. Barátságuk már a boldog gyermekkorban a Pleise és Elbe partján kezdődött és később folytatódott a közös hivatásban, amikor is a férfikorban TREITSCHKE-ben — ki szintén udvari színész volt Bécsben — ismét feléledt az entomologus hajlam. Ettől az időtől fogva csaknem mindig együtt volt a két jóbarát, együtt kutatták nagy buzgósággal Bécs környékének faunáját. E gyakori kirándulások nagyban hozzájárultak később ahhoz, hogy TREITSCHKE, mesterének gyakorlati és elméleti tanítása alapján, megkezdett nagy művének folytatásához hozzáfoghatott, mert noha OCHSENHEIMER egész szellemi hagyatékát ő kapta meg, ez mégsem pótolhatta volna azokat a becses adatokat, amelyeket OCHSENHEIMER vele még életében közölt. A hagyaték ugyanis sokkal kevesebb feldolgozott anyagot tartalmazott, mintsem azt TREITSCHKE remélte. OCHSENHEIMER levelezése pedig valami sajnálatos félreértés következtében megsemmisült. Legbecsesebbek voltak azok a pontos széljegyzetek és helyreigazítások, melyekkel OCHSENHEIMER könyveit látta el. Ezeknek ő nagy hasznát vette, de még fontosabb

volt az a különös körülmény, hogy a gyűjtött anyagot is együtt, egy szobában rendezték. Majd pedig barátjának halála után — még mielőtt OCHSENHEIMER gyűjteménye Pestre került — saját gyűjteményét műve megírásánál újból kritikailag összehasonlította OCHSENHEIMER-ével, úgy hogy TREITSCHKE gyűjteménye, saját szavai szerint: „als zweites Original zum systematischen Entwurf zu betrachten ist.“

TREITSCHKE-nek e klasszikus, 9500 példányból álló lepkegyűjteménye 1843-ban szintén a Nemzeti Múzeumba került, ahol eredeti szekrényében és fiókjaiban őrizzük azt ma is eredeti rendszertani csoportosításában. Az egyik fiókban van elhelyezve OCHSENHEIMER *Microlepidoptera*-gyűjteménye teljesen ép állapotban; ez a nagy árvíz idején TREITSCHKE tulajdonában lévén, szerencsére elkerülte pusztulását.

Az OCHSENHEIMER-féle gyűjteményt, mint TREITSCHKE könyvének előszavában írja, JÓZSEF főherceg, a nádor, vette meg a pesti Múzeum számára. A gyűjtemény a *Platypteryx*-nemig terjedt.

„Dieses wichtige Hülfsmittel und der gleichzeitig erworbene Besitz einer ansehnlichen Käfersammlung werden in Ungarn die lebendig erwachte Liebe zur Entomologie nähren und bey'm Ordnen und Bestimmen so vieler dort einheimischen Seltenheiten den besten Leitfaden geben.“¹

OCHSENHEIMER fennmaradt *Microlepidoptera*-gyűjteményében az egyes apró lepkék a meglehetősen vastag gombostű alsó harmadára, tehát igen alacsonyra vannak tűzve és az eredeti kis négyszögletes feketekeretű cédulákkal ellátva. A cédulán felül „OCHS.“ felírás van nyomtatva és alatta egy-egy tintával megírt szám van, a katalogus száma, melyet TREITSCHKE készített. Ugyanilyen rendszert követő sorszámokkal van ellátva TREITSCHKE gyűjteménye is.

Ámbár kétségenkívül nagy veszteségnek kell tekintenünk a tudományra nézve, hogy OCHSENHEIMER alapvető gyűjteménye nagyobbrészt elpusztult, mégis némiképpen vigaszul szolgálhat, hogy a később megvásárolt és ma is teljesen ép állapotban levő TREITSCHKE-féle gyűjtemény csaknem ugyanazokról a termőhelyekről származó azonos anyagot tartalmaz ugyanabban az elrendezésben, mint OCHSENHEIMER gyűjteménye s így annak elveszett részét is pótolhatja.

Noha OCHSENHEIMER rendszere ma már elavult, amely sors a mostani és későbbi rendszerek egész sorozatára is vár, mindazonáltal soha el nem hervadó érdemei vannak a lepkészet terén mint alapvető rendszerezőnek. Abban az időben, amikor még a különböző kategóriákkal: az osztály, család, nem fogalmával sem voltak tisztában, ez nem könnyű feladat volt. Az OCHSENHEIMER után következő rendszerezők már az ő vállaira támaszkodva foly-

¹ TREITSCHKE: Die Schmetterlinge von Europa (Fortsetzung des Ochsenheimerschen Werks). V. Band, 1825. Vorrede p. VI.

tathatták munkájukat, tehát az utókor kritikájának nem szabad túlságos szigorúnak lenni, mert még nagyon távol van az az idő, amikor a valódi rokonságon alapuló természetes rendszer ideálját meg fogja közelíteni a kutató természettudomány.

*

Resumé. — DR. A. SCHMIDT: *100-jährige Schmetterlingssammlung im Ungarischen National Museum. Zur Erinnerung an Ferd. Ochsenheimer.* — Verfasser gibt anlässlich der 100. Jahreswende des Todestages von OCHSENHEIMER eine Lebensschilderung des um die Lepidopterologie so verdienstvollen Forschers, dessen Sammlung 1823. käuflich in den Besitz des Ungarischen National-Museums gelangte, aber grösstentheils bei der grossen Überschwemmung im Jahre 1838. zugrunde gegangen ist. Intakt ist seine Microlepidopteren-Sammlung, welche 1843 mit TREITSCHKE'S Sammlung ebenfalls hierher gelangte.

Adatok hazánk Anoplura-faunájához.

Irta: DR. DUDICH ENDRE.

A faunakatalogusban KOHAUT 9 tetűfajt (*Anoplura*) említ hazánkból. Részletesen feldolgozta a hazai Anoplurákat CSIKI ERNŐ,¹ aki első közleményében 10 fajt ismertet hazánkból, amelyekhez később² még egyet csatolt. FAHRENHOLZ³ 1915-ben Erdélyből a *Hoplopleura acanthopus* BURM. két változatát (*v. edentulus* és *v. aequidentis* FAHRZ.) írta le. Legutóbb KOTLÁN SÁNDOR⁴ a budapesti állatkertből kimutatta a *Polyplax spinulosa* BURM. és a *Haemodipsus ventricosus* BURM. fajokat, de ezeket természetesen nem lehet faunánk tagjainak tekinteni. Így tehát hazánkból eddig 12 tetűfajt ismertünk.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak általam feldolgozott anyaga 28 üvegben 12 gazdáról tartalmaz tetveket. Egyharmada CSIKI ERNŐ, az állattár igazgatójának ajándéka, a többit pedig Dr. GRÜSZ FRIGYES ORVOS, BIRÓ LAJOS és Dr. ÉHÍK GYULA múzeumi örök, KÓKAY DEZSŐ preparátor, VÉGHÉLYI LAJOS tanárjelölt urak, de főleg VASVÁRI MIKLÓS, a Magyar Ornithologiai Központ gyakor-noka gyűjtötték.

A feldolgozott anyag a következő fajokat tartalmazza:

Pediculus capitis DE GEER. — Emberről: Budapest (KÓKAY).

Pediculus corporis DE GEER. — Emberről: Budapest (KÓKAY),
görényről (CSIKI).

¹ CSIKI: A tetvek. (Rovartani Lapok. XI, 1904, p. 177—184.)

² CSIKI: A bivalytetűről. (Rov. Lap. XII, 1905, p. 209.)

³ FAHRENHOLZ: Weitere Beiträge zur Kenntnis der Anopluren. (Arch. f. Naturg. 81, 1915, A. 11, p. 1—34.)

⁴ KOTLÁN: Adatok a budapesti állatkert élősködő-faunájának isméré-téhez. (A Természet. XVII, 1921, p. 2—5.)